

ŽRTVE SAVEZNIČKIH BOMBARDIRANJA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE U JUGOSLAVENSKIM POPISIMA ŽRTAVA RATA (1947., 1950. I 1964.) I HRVATSKIM ŽRTVOSLOVIMA (1991.-2005.)

Marica Karakaš Obradov *

UDK 355.469.2(497.5)“1941/1945“-058.65
94(497.5)“1941/1945“:355.469.2-058.65

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 27.IX.2007.

Prihvaćeno:4.V.2008.

Sažetak

Poslije Drugog svjetskog rata Jugoslavija je napravila tri popisa žrtava (1947., 1950., 1964.). Prema prvom popisu u bombardiranju civilnog stanovništva u Hrvatskoj poginule su 4.134 osobe, prema drugom popisu 3.719 osoba, a prema trećem popisu 655 osoba. Kako se od zapadnih saveznika i od Sovjeta nije mogla tražiti ratna odšteta, u pravilu se, materijalna šteta saveznika pripisivala okupacijskoj snazi u vrijeme napada, a žrtve su kategorizirane kao žrtve fašističkog terora. Poslijeratni jugoslavenski sustav i društvo pokazali su krajnju ideološku i političku pristranosti dijeleći žrtve na “podobne” i “nepodobne”, ili u slučaju žrtava savezničkih bombardiranja, na “poželjne” i “nepoželjne”. Žrtvoslovi objavljeni u razdoblju 1991.-2005., etnocentrični su jer uglavnom su popisane žrtve hrvatske nacionalnosti i više su se usmjerili na popisivanje do tada “nepodobnih” žrtava, pa je izostalo veće zanimanje za stradavanje u savezničkim bombardiranjima. Razlog relativno male zastupljenosti žrtava savezničkih bombardiranja u žrtvoslovima je i taj što su većinom istraživanja obavljena u manjim sredine koje su bile tek povremeno ciljem savezničkog zrakoplovstva.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, popisi žrtva, žrtvoslovi, saveznička bombardiranja

POPISI ŽRTAVA RATA

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji su napravljena tri popisa žrtava rata: 1947., 1950. i 1964. godine. Prvi popis žrtava rata radila je Zemaljska komisija za ratne zločine, poslije nazvana Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupa-

* Autorica radi na Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu.

tora i njihovih pomagača, te posebne komisije na okružnoj, kotarskoj i općinskoj razini. Cilj njihova rada bio je prikupljanje dokumentacijskog materijala o zločinima okupatora i njihovih suradnika, kao i osobna identifikacija žrtava. Popisom nisu bile obuhvaćene žrtve koje su u ratu izgubile život od Narodnooslobodilačke vojske (NOV) ili snagâ antiosovinske koalicije i bio je vezan za zahtjev vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije za dobivanje ratne odštete. Komisija je prestala djelovati 1947. godine, a rezultati popisa nisu objavljeni.¹ Popisne liste sadržavale su iscrpne osobne podatke o žrtvi (prezime, ime i očevo ime, spol, približna starost, narodnost, zanimanje, mjesto boravišta do 6. travnja 1941.), podatke o počinitelju (kategorije koje su ponuđene bile su: Nijemac, Talijan, Mađar, Čerkez, ustaša, četnik), podatke o vrsti zločina (bombardiranje civilnog stanovništva, strijeljanje, vješanje, klanje, naknadna smrt kao posljedica zlostavljanja, smrt u logoru), te podatke o mjestu i vremenu zločina. Pregledom određenog broja popisnih lista uočeno je precrtavanje osoba koje su poginule tijekom Drugoga svjetskog rata od jedinica NOV-e ili nekog organa Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), nastradale od savezničkog zrakoplovstva, umrle prirodnom smrću ili su se u međuvremenu vratile iz zarobljeništva ili logora, a mislilo se da su poginule.²

Podaci koji se mogu iščitati iz ovih popisnih lista značajni su zbog skupnih rezultata o žrtvama prema vrsti zločina i prema počinitelju. Iz ovih popisnih lista vidljivo je da su u bombardiranju, kao vrsti zločina, na području Hrvatske poginule 4.134 civilne osobe, s tim da su mogući počinitelji savezničko zrakoplovstvo i zrakoplovstvo osovinskih snaga.³

Drugi popis žrtava rata obavljen je 1950. godine u organizaciji Glavnog odbora Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije. Ovaj popis za razliku od prvog nije obuhvaćao samo civilne žrtve rata nego i poginule partizanske borbe.⁴ Zadaća je bila popisivanje poginulih, ubijenih, nastradalih ili nestalih koji su bili na strani NOP-a i Narodnooslobodilačke borbe. Popis je morao obuhvatiti "boračko" i "neboračko" stanovništvo koje je od 6. travnja 1941. pa do 10. svibnja 1945. godine nastradalo od okupatora i njihovih domaćih pomagača.⁵ Cilj popisa bio je objavljivanje spomen-knjige žrtava rata za svaki kotar i grad, te stoga nisu popisivane žrtve na strani okupatora i "domaćih izdajnika".⁶ Obrazac za popunja-

¹ Sobolevski, Mihael (1992.) "Prilog metodologiji istraživanja stvarnih ljudskih gubitaka Hrvatske u tijeku drugog svjetskog rata". *Časopis za suvremenu povijest* 24 (1): 188. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

² Isto, 188-189.

³ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (HDA), Zemaljska komisija za ratne zločine, Glavni urudžbeni zapisnik, 2624/45, k. 30.

⁴ Sobolevski, Mihael (1993.) "Prešućena istina – žrtve rata na području bivše Jugoslavije 1941. – 1945. prema popisu iz 1964. godine". *Časopis za suvremenu povijest* 25(2-3): 89. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

⁵ HDA, SUBNOR, Komisija za sakupljanje podataka o žrtvama NOR-a.

⁶ Na savjetovanju tajnika i sekretara Sekcije za prikupljanje historijskih dokumenata, 18. 9. 1949., donesen je zaključak vezan za popis žrtava rata iz NOB-e: "... U knjige će se množiti ne samo poginuli i streljani, nego i oni koji su bombardovanjem poginuli – također i djeca. Izvršiti popis narodnih neprijatelja – podatke o njima ne unášati u ovu knjigu /ostaviti u materijalu.", HDA, SUBNOR, Sekcija za prikupljanje historijskih dokumenata.

vanje imao je četrnaest rubrika, od toga se prvih jedanaest odnosilo na žrtvu dok su preostale tri bile vezane uz osobe koje daju podatke. U rubrici pod rednim brojem šest upisivalo se gdje, kada (datum) i kako je žrtva poginula, ubijena, umrla ili nestala, a u uputstvu za popunjavanje te rubrike naveden je i primjer: "poginuo u Splitu 1943. godine od bombardiranja".⁷

Prema tom popisu u bombardiranju (bez naznake radi li se o savezničkim ili osovinskim snagama) u oblasti Bjelovar poginulo je 211, u oblasti Karlovac 492, u oblasti Osijek 646, u oblasti Rijeka 359, u oblasti Dalmacija 1.271, u oblasti Zagreb 404 i u gradu Zagrebu 327 osoba, što je ukupno 3.710 osoba.⁸ Rezultati popisa nisu službeno objavljeni.

Treći popis žrtava rata obavljen je na temelju odluke vlade SFRJ od 10. lipnja 1964. godine, a provodio se u organizaciji državnih vlasti. Cilj je bio pribavljanje službene dokumentacije za pregovore sa Saveznom Republikom Njemačkom koja je imala obvezu isplatiti ratnu odštetu Jugoslaviji.⁹ Popise su organizirale i provodile savezne, republičke, pokrajinske, kotarske i općinske komisije osnovane u tu svrhu. Prema uputi popisom je trebalo obuhvatiti sve državljane koji su u razdoblju od 6. travnja 1941. do 15. svibnja 1945. godine bili žrtve fašističkog terora ili rata. Između ostalih takvima su smatrani i civili poginuli u bombardiranjima od 6. travnja 1941. do 15. svibnja 1945. godine.¹⁰ Niti taj popis nije trebao obuhvatiti "narodne neprijatelje".

Prema popisu iz 1964. u Jugoslaviji je od bombardiranja stradala 1.721 osoba, od toga, prema kriteriju rođenja, u Hrvatskoj je stradalo 655, u Bosni i Hercegovini 316, Crnoj Gori 72, Makedoniji 46, Srbiji 543 i Sloveniji 89.¹¹ Popisni materijali iz 1964. godine pohranjeni su u Arhivu Jugoslavije u Beogradu, a rezultati umnoženi samo za internu upotrebu. Cjelokupni popis karakterizira, bez obzira na okolnost stradanja, neutvrđenost počinitelja.¹²

O nerealnoj slici koju popis iz 1964. godine daje o žrtvama bombardiranja potvrđuje primjer Slavenskog i Bosanskog Broda. Prema tom popisu Slavonski Brod, prema kriteriju mjesta rođenja, bilježi gubitke od sedam osoba, a Bosanski četiri. Jedna žrtva u Slavonskom Brodu stradala je 1941. godine, što znači da počinitelj nije savezničko zrakoplovstvo. Prvi put je 1953. objavljeno u literaturi, da je u savezničkim bombardiranjima Slavenskog i Bosanskog Broda poginulo 1.219, a ranjeno 787

⁷ HDA, SUBNOR, Sekcija za prikupljanje historijskih dokumenata, Komisija za sakupljanje podataka o žrtvama NOR-a.

⁸ Rupić, Mate (2001.) "Ljudski gubici u Hrvatskoj u Drugom svjetskom ratu prema popisu iz 1950. godine". *Časopis za suvremenu povijest* 33(1): 12. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

⁹ Više podataka o ratnoj odštetu vidi: Nećak, Dušan (2004.) *Hallsteinova doktrina i Jugoslavija. Tito između Savezne Republike Njemačke i Demokratske Republike Njemačke*. Zagreb: Srednja Europa.

¹⁰ Sobolevski, Mihael "Prešućena istina – žrtve rata na području bivše Jugoslavije 1941. – 1945. prema popisu iz 1964. godine". *Časopis za suvremenu povijest* 25(2-3): 90. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

¹¹ HDA, Baza popisa iz 1964. godine.

¹² Primjerice za 899 žrtava u gradu Sisku počinitelj nije poznat, dok su za 24 žrtve kao počinitelj navedene oružane snage NDH. HDA, Baza popisa iz 1964.

osoba.¹³ Ukoliko se i uzme u obzir da su ta dva grada bila prometna čvorišta i da je među poginulima moralo biti i putnika, ipak ovakva diskrepancija u broju poginulih od savezničkih bombardiranja čini popisne rezultate iz 1964. nepouzdanima. U poslijeratnoj povijesnoj sintezi koja je obrađivala razdoblje Drugoga svjetskog rata u Slavanskom Brodu, navode se podaci da je u gradu i na području općine Slavonski Brod bilo 2.484 žrtava fašističkog terora, od toga u "direktnom teroru" 391, a u logorima i zatvorima 982 osobe, te se navodi da su u žrtve fašističkog terora uključene i osobe stradale u bombardiranjima.¹⁴ S obzirom na to da se ne navode druge kategorije stradanja iz ovoga bi proizlazilo da je preostalih 1.111 osoba poginulo u bombardiranjima.

* * *

Treba upozoriti da je u analizi rezultata sva tri popisa, a u svrhu utvrđivanja žrtava savezničkih bombardiranja gdje počinitelj nije eksplicite naveden, moguće pomoću datuma stradanja utvrditi jesu li bombardiranje počinili saveznički zrakoplovi ili zrakoplovstvo osovinskih snaga. Također je moguće da su u kategoriju žrtava stradali u bombardiranjima navedene ne samo žrtve bombardiranja iz zraka, nego i žrtve bombardiranja topničkom kanonadom s brodova. Ne treba zanemariti ni činjenicu da ima osoba koje su kao zarobljenici ili prinudni radnici boravili na području Trećeg Reicha, te su tamo stradali zbog savezničkih bombardiranja.¹⁵

ŽRTVOSLOVI

Nakon višestranačkih izbora 1990. u Hrvatskoj se otvorila mogućnost za istraživanje svih žrtava rata bez izostavljanja ideološki "nepodobnih". Zanimanje za žrtvoslovlje iznimno je i zbog same činjenice da se u Hrvatskoj početkom 1990-ih godina događa rat. U posljednjih petnaestak godina objavljeno je preko dvadeset žrtvoslova/popisa kao samostalnih knjiga ili u radovima u zbornicima i časopisima. U dvanaest žrtvoslova navedene su i žrtve savezničkih bombardiranja. Takva relativno mala zastu-

¹³ Rubić, Ivo (1953.) "Slavonski i Bosanski Brod". U: Boranić, Dragutin i Ivo Rubić (ur.) *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str. 84.; Rem, Vladimir (1965.) *Tragom prošlosti Broda*. Slavonski Brod: vlastita naklada. Str. 76.; Lazić, Nada (1975.) "O razvoju zdravstvene službe na području Slavanskog Broda i njegove uže okoline poslije II svjetskog rata". U: *Razvoj zdravstva na području općine Slavonski Brod*, Slavonski Brod. Str. 156., bilj. 2.

¹⁴ Za Bosanski Brod naveden je samo podatak da je 1 126 osoba stradalo kao žrtve fašističkog terora. Podaci za oba grada objavljeni su u: Hrečkovski, Slavica, *Slavonski Brod u NOB i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, Slavonski Brod, 1982., 333. U knjizi Jadan Mika, Ivan (gl. ur.), *Hrvatsko Zagorje u revoluciji*, Zagreb, 1981., 465., uz ime poginulih navedeno je bombardiranje kao okolnost stradanja, s tim da nije naveden počinitelj, a te žrtve ubrojene su u žrtve fašističkog terora. Od ukupno četiri žrtve bombardiranja tri su poginule u savezničkim bombardiranjima Zaprešića i Slavanskog Broda.

¹⁵ Usp. Žerjavić, Vladimir (1989.) *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*. Zagreb: Jugoslavensko viktimološko društvo. Str. 57-58.

pljenost može se objasniti činjenicom da se zanimanje više usmjerilo na istraživanje žrtava koje su prije tretirane kao "narodni neprijatelj", kao i činjenica da žrtvoslovi u većini popisuju stradavanje stanovništva u manjim mjestima koja je savezničko zrakoplovstvo u načelu puno rjeđe bombardiralo. U žrtvoslovima se često kao način ili okolnost stradanja navodi samo bombardiranje, bez dodatnog pojašnjenja koje su zračne snage prouzročile stradanje. Tijekom analiziranja te skupine žrtvoslova, koristeći se rezultatima šireg istraživanja teme savezničkih bombardiranja Nezavisne Države Hrvatske (NDH), uvrstila sam i one žrtve za koje nije naveden počinitelj, a za koje sam prema rezultatima istraživanja utvrdila podudarnost u datumima pojedinih napada savezničkog zrakoplovstva s mjestom i vremenom stradanja pojedine žrtve.

1. Ivan Čičak, Andrija Zirdum, *Stradanje Hrvata plehanskog kraja 1941 – 1947.*, Derventa 1991.

Područje plehanskog kraja obuhvaća nekadašnje općine Derventa, Bosanski Brod i dio općine Doboj. Iz poimeničnog popisa žrtava od ukupno 3.903 žrtve hrvatske nacionalnosti, u savezničkim bombardiranjima poginulo je 256 osoba. Kod Muslimana je zabilježeno 16 žrtava bombardiranja.¹⁶

2. Anto Baković, *Stradanje crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i poraća 1941. – 1945. i dalje*, Zagreb 1994.

U ovom žrtvoslovu autor je naveo dvadeset i sedam osoba kao ukupni broj stradalih u anglo-američkom bombardiranju. Žrtve su navedene prema službi u pojedinoj nadbiskupiji i pripadnosti pojedinoj redovničkoj zajednici. U zagrebačkoj nadbiskupiji stradala su dva župnika u Bučju i Velikoj, u đakovačkoj jedan katehet u Osijeku, u splitsko-makarskoj jedan župnik u Kaštel Sućurcu, u zadarskoj dva župnika u Zadru, u vrhbosanskoj nadbiskupiji jedan župnik u okolini Žepča, u barskoj jedan župnik koji je stradao 1944., ali se ne zna mjesto stradanja. Dominikanska provincija imala je osam žrtava među redovnicima jer je u bombardiranju Zagreba 22. veljače 1944. pogođen dominikanski samostan. Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja Sinj-Split imala je jednu žrtvu stradalu u Bihaću, a iz provincije Sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu stradao je jedan redovnik u Borovu. Iz Hrvatske provincije Družbe Isusove stradala su dva redovnika u Osijeku i kod Nove Gradiške. Red lazarista imao je jednu žrtvu poginulu u Jastrebarskom, dok je jedna časna sestra stradala izvan granica tadašnje države (poginula u siječnju 1944. u anglo-američkom bombardiranju Sofije), te još četiri časne sestre koje su poginule u bombardiranjima zapadnih saveznika na području NDH.¹⁷

¹⁶ Čičak, Ivan i Andrija Zirdum (1991.) *Stradanje Hrvata plehanskog kraja 1941 – 1947.* Derventa: vlastita naklada. Str. 44, 261, 246-253, 263.

¹⁷ Baković, Anto (1994.) *Stradanje crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i poraća 1941. – 1945. i dalje.* Zagreb: Anto Baković. Str. 17, 25, 38, 52, 79, 80, 105, 135, 143-145, 169, 182, 217-218, 229, 237, 240-243.

3. Petar Bezina, *Franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja žrtve rata 1942. – 1948.*, Split 1995.

Provincija se prostorno proteže između rijeka Zrmanje i Neretve, a taj prostor pripada raznim nadbiskupijama i na njemu djeluju i drugi redovi, stoga autor u žrtvoslovu ne navodi samo žrtve među franjevcima nego i žrtve među svećenstvom i drugim redovničkim zajednicama. U tom popisu navedeno je sedam žrtava savezničkog bombardiranja: u splitsko-makarskoj nadbiskupiji jedna žrtva, u zadarskoj dvije, dok su preostale četiri žrtve redovnice stradale u Šibeniku i u blizini Rogoznice.¹⁸

4. Luka Pavičić, *Kronika stradanja Hrvata južne Like.*, Zagreb 1996.

U žrtvoslovu su navedena imena četiri žrtve savezničkih bombardiranja, od toga je jedna žrtva poginula u Njemačkoj, a preostale četiri u Slavonskom Brodu i Varaždinu.¹⁹

4a. Luka Pavičić, *Kronika stradanja Hrvata južne Like. Dopuna i ispravci*, Zagreb 1997.

U dopunjenom izdanju *Kronike* navedene su još četiri žrtve bombardiranja. Od toga su dvije osobe poginule u Slavonskom Brodu, a dvije u Zagrebu.²⁰

5. Ivan Jurić, *Borbe i stradanje Hrvata kotara Metković 1918. – 1945.*, Metković 1997.

U poglavlju knjige pod nazivom "Kotar Metković tijekom Drugog svjetskog rata (1941. – 1945.)" obrađena su i saveznička bombardiranja Metkovića gdje su navedeni datumi većine savezničkih napada, te sumarni podaci o ljudskim gubicima i materijalnoj šteti koju su ti napadi prouzročili.²¹ U žrtvoslovu/popisu Hrvata kotara Metković po župama su navedena imena vojnih i civilnih žrtava, a među njima i imena 39 osoba koje su poginule zbog savezničkih bombardiranja. Četvero od njih su vojne osobe a ostalo su civili. Autor je za pojedine napade navodio i sumarni broj stradalih koje je pronašao u izvorima, ali nije za sve te žrtve pronašao osnovne osobne podatke pa stoga postoji nepodudarnost tih brojki i poimeničnog popisa u žrtvoslovu.

¹⁸ Od sedam žrtava koje navodi Bezina u svom popisu, pet ih se nalazi i u žrtvoslovu A. Bakovića. Usp. Bezina, Petar (1995.) *Franjevci provincije Presvetog Otkupitelja žrtve rata 1942. – 1948.* Split: Zbornik "Kačić". Str. 358, 361, 364.; Baković, Anto (1994.) *Stradanje crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu. Svećenici žrtve rata i poraća 1941. – 1945. i dalje.* Zagreb: Anto Baković. Str. 52, 79, 80, 238, 243.

¹⁹ Pavičić, Luka (1996.) *Kronika stradanja Hrvata južne Like.* Zagreb. Str. 43., 106., 176., 194.

²⁰ Pavičić, Luka (1997.) *Kronika stradanja Hrvata južne Like. Dopuna i ispravci.* Zagreb. Str. 38, 57, 60.

²¹ Jurić, Ivan (1997.) *Borbe i stradanje Hrvata kotara Metković 1918. – 1945.* Metković. Str. 154-158.

6. Dragutin Pelikan, *Slatina u vjetrovima povijesti*, Slatina 1997.²²

U popisu žrtava Slatine navedene su i četiri osobe stradale u savezničkim bombardiranjima.²³

7. Joško Radica, *Crveni teror u Dubrovniku listopad 1944.*, Dubrovnik 1998.

U knjizi je opisan ulazak partizanskih snaga u Dubrovnik i prvi dani uspostave nove vlasti. Autor spominje i savezničke zračne napade na Dubrovnik, osobito onaj 28. studenoga 1943. kada su teško stradali Gruž i Lapad. Navodi se broj od pedeset smrtno stradalih i oko osamdeset stambenih kuća koje su uništene u napadu.²⁴

8. Mira Pelikan, Miroslav Gazda, *Spomenar hrvatskim žrtvama virovitičko – podravske županije stradalim 1941 – 1945. i 1991. – 1995. godine*, Osijek 2003.

U poimeničnom popisu stradalih navedeno je i trinaest žrtva savezničkog bombardiranja, od toga je osam civila i pet vojnika. Jedna civilna osoba i jedan vojnik poginuli su u savezničkom bombardiranju Njemačke, a uz ime Terezije Hajpek, rođene u Mikleušu, stoji da je za vrijeme američkog bombardiranja stradala cijela obitelj od osam članova. S obzirom da njihova imena nisu navedena, oni nisu niti uračunati u onu brojku od trinaestero stradalih od savezničkog bombardiranja.²⁵

9. Joško Radica, *Sve naše Dakse. Hrvatski jug u vrtlogu Drugog svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade*, Dubrovnik 2003.

U opsežnom žrtvoslovu za Dubrovnik i šire dubrovačko područje autor je, između ostalog, istražio stradanje vojnika i civila u Dubrovniku i na širem dubrovačkom području od bombardiranja prijevoznih sredstava i civilnih objekata u naseljenim mjestima. U popisu se navode imenom i prezimenom 82 osobe stradale od Anglo-Amerikanaca. Od toga dvije osobe žrtve su djelovanja ratnog brodovlja zapadnih saveznika. Od zrakoplova anglo-američkog zrakoplovstva stradale su tri osobe u Njemačkoj, a ostale na području NDH. Uz svaku žrtvu navodi se godina i mjesto rođenja, prebivalište, mjesto i vrijeme stradanja kao i okolnost stradanja.²⁶

²² Pelikan, Dragutin (1997.) *Slatina u vjetrovima povijesti*. Slatina: Gradsko poglavarstvo. Str. 276-277.

²³ U poglavlju "Poginuli građani bivše općine Podravska Slatina s raznih bojišta širom Hrvatske u Drugom svjetskom ratu" navedene su slijedeće osobe: Jozo Vikert rođ. 1920., u postrojbama Werhmachta,, poginuo od bombardiranja u Njemačkoj (grad Slatina), Terezija Hajpek, civil, poginula u Osijeku od bombardiranja, Evica Hajpek, civil, poginula u Osijeku od bombardiranja, Milica Stubičar, civil, poginula od bombardiranja (općina Mikleuš). Pelikan, Dragutin (1997.) *Slatina u vjetrovima povijesti*. Slatina: Gradsko poglavarstvo. Str. 172, 178. Ove žrtve uvrštene su i u: Pelikan, Mira i Miroslav Gazda (2003.) *Spomenar hrvatskim žrtvama virovitičko – podravske županije stradalim 1941 – 1945. i 1991. – 1995. godine*. Osijek: Arhiv u Osijeku. Str. 191.

²⁴ Radica, Joško (1998.) *Crveni teror u Dubrovniku listopad 1944*. Dubrovnik. Str. 40-41.

²⁵ Pelikan, Mira i Miroslav Gazda (2003.) *Spomenar hrvatskim žrtvama virovitičko – podravske županije stradalim 1941 – 1945. i 1991. – 1995. godine*. Osijek: Arhiv u Osijeku. Str. 95, 101, 103, 115, 135, 136, 143, 157, 163, 191, 192, 216.

²⁶ Radica, Joško (2003.) *Sve naše Dakse. Hrvatski jug u vrtlogu Drugog svjetskog rata i jugokomunističke strahovlade*. Dubrovnik: Matica Hrvatska. Str. 685, 687, 688, 691, 692, 693, 697, 698- 701, 717.

10. Ranko Šimić, "Hrvatske žrtve", *Gospički spomen zbornik*, Gospić 1995.

U studiji su obrađene žrtve hrvatske nacionalnosti s području bivše općine Gospić, danas područje grada Gospića, općine Karlobag i Perušić. U tablicama su sumirane žrtve prema okolnosti stradanja i u njima se navodi da je na tom području od aviona stradalo 66 osoba, od toga u Gospiću 35, u Karlobagu dvije, u Kosinju četiri, u Pazarištu sedam i Perušiću osamnaest. Uračunate su i žrtve stradale od partizanskih zrakoplova.²⁷

11. Mijo Dukić, "Stradalnici u Drugom svjetskom ratu i poraću iz 11 župa Novokapelačkog dekanata", *Tkalčić*, br. 5., Zagreb 2001.

Župni upravitelj u Slavenskom Kobašu, Mijo Dukić, radio je ovaj žrtvoslov na temelju Matica obitelji (Status animarum), a u popisu je navedena 1.301 žrtva katoličke vjeroispovijesti. Među stradalima je četrnaest osoba koje su stradale od bombardiranja.²⁸

12. U časopisu za književnost, umjetnost, kulturu i povijest *Hrašće* objavljeno je nekoliko popisa/žrtvoslova o stradalnicima i žrtvama za sela Drenovce, Vrbanju, Soljane, Slakovce, Bošnjake, Račinovce, Rajevo, Gunju, Đuriće i Strošince u Cvelferiji (okolica Županje) u Drugome svjetskom ratu i poraću, a u popisima se nalaze i žrtve bombardiranja.

Marko Đidara priredio je "Popis drenovačkih stradalnika u Drugom svjetskom ratu", i u popisu je navedeno pet žrtava bombardiranja, od toga je jedna žrtva poginula 1943. godine što znači da počinitelj nije savezničko zrakoplovstvo.²⁹ Ivan Karaula priredio je "Prilog popisu stradalnika sela Bošnjaci u Drugom svjetskom ratu i poraću" i tamo je zabilježena jedna žrtva bombardiranja.³⁰ Goran Pavlović priredio je "Račinovačke žrtve II. svjetskog rata i poraća" i u tom popisu navedene su dvije žrtve bombardiranja.³¹ Stjepan Bogutovac u popisu, "Rajevčani stradalnici u Drugom svjetskom ratu i poraću", navodi jednu žrtvu bombardiranja.³² Isti autor priredio je popis "Gunjanci stradalnici u Drugom svjetskom ratu" u kojem se nalazi jedna žrtva bombardiranja.³³

²⁷ Šimić, Ranko (1995.) "Hrvatske žrtve". U: *Gospički spomen zbornik*. Gospić: Ogranak Matice hrvatske. Str. 24, 33, 34, 35, 36, 38, 42, 46, 50, 52, 56, 57, 82, 90-94, 97, 101, 106, 107, 108, 118, 127, 135, 136, 137, 143, 154, 159, 167, 174, 176, 182, 185, 187, 204, 211, 212, 224, 233, 236, 251, 252., 263, 264.

²⁸ Dukić, Mijo (2001.) "Stradalnici u Drugom svjetskom ratu i poraću iz 11 župa Novokapelačkog dekanata". *Tkalčić* 5(5): 477, 478, 484, 491, 492, 496, 498, 499, 501.

²⁹ Đidara, Marko (1996.) "Popis drenovačkih stradalnika u Drugom svjetskom ratu". *Hrašće* 1: 36, 37, 39, 40.

³⁰ Karaula, Ivan (1997.) "Prilog popisu stradalnika sela Bošnjaci u Drugom svjetskom ratu i poraću". *Hrašće* 6: 86.

³¹ Pavlović, Goran (1997.) "Račinovačke žrtve II. svjetskog rata i poraća". *Hrašće* 7-8: 85, 88.

³² Bogutovac, Stjepan (1997.) "Rajevčani stradalnici u Drugom svjetskom ratu i poraću". *Hrašće* 9-10: 104.

³³ Bogutovac, Stjepan (1998.) "Gunjanci stradalnici u Drugom svjetskom ratu". *Hrašće* 11: 58.

ZAKLJUČAK

Žrtve Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji popisivane su u tri navrata (1947., 1950. i 1964.) i u njima se broj žrtava savezničkog bombardiranja smanjuje kako se povećava vremenski odmak od završetka rata. Prema prvom popisu u bombardiranju civilnog stanovništva u Hrvatskoj poginule su 4.134 osobe, prema drugom popisu 3.719 osoba, a prema popisu iz 1964. godine 655 osoba.³⁴ Ovi brojevi su pokazatelji su statistički netočni jer je upitna podudarnost iskazanog broja i stvarnog činjeničnog stanja, odnosno broja poginulih, te je stoga u slučaju žrtava savezničkih bombardiranja nužna revizija navedenih popisa. Problematična je i statistička obuhvatnost/širina koja je vezana uz tip i količinu prikupljenih podataka o žrtvama koji nisu jedinstveni za sva tri popisa, što problem vraća sa statistike na samu historiografiju i žrtvoslovlje koji do danas nemaju jedinstvenu metodologiju. Žrtve ovih popisa koje su stradale u bombardiranjama u pravilu su tretirane kao žrtve fašističkog terora. Jedan od razloga leži i u tome što Jugoslavija od saveznika, bilo Anglo-Amerikanaca ili Sovjeta, nije mogla tražiti odštetu. Tako je materijalna šteta koju je počinilo savezničko zrakoplovstvo, u pravilu, pripisivana Njemačkoj.³⁵

Ono što se danas naziva kolateralna šteta i žrtve, u poslijeratnoj jugoslavenskoj historiografiji nevoljko se spominje i nikada se nije sustavno istraživalo. Poslijeratni jugoslavenski sustav i društvo pokazali su krajnju ideološku i političku pristranost dijeleći žrtve na "podobne" i "nepodobne", ili u slučaju žrtava savezničkih bombardiranja, na "poželjne" i "nepoželjne".

Nažalost, i danas postoje manipulacije žrtvama što potvrđuje slučaj popisnih lista žrtava Jasenovac Research Instituta u New Yorku (www.jasenovac.org). Tamo su kao žrtve navedeni poginuli u savezničkom bombardiranju Kaštel Sućurca 5. prosinca 1943.³⁶ Prema popisu pokopanih na groblju Gospe na Hladi u tom napadu poginulo je 97 mještana, a njih 65, zajedno sa župnikom don Antom Rubignonijem, stradalo je za vrijeme mise u crkvi koja je potpuno srušena.³⁷ Ostale 32 osobe poginule su u kući ili na nekim drugim mjestima u Kaštel Sućurcu.³⁸ Veći dio žrtava tog savezničkog bombardiranja, njih 79, svjesnim je lažiranjem stavljen na liste žrtava Jasenovac Research Instituta u New Yorku. Prilog tvrdnji da se radi o svjesnom lažiranju jest i to da su na iste liste stavljene 266 žrtve koje su umrle u El Shattu i zbjegovima u

³⁴ U popisima savezničko zrakoplovstvo ne pojavljuje se kao počinitelj, kao uostalom niti NOV i POJ, nego se navodi bombardiranje kao okolnost stradanja. Iz toga slijedi da su ovdje uračunate žrtve savezničkih bombardiranja i žrtve bombardiranja osovinskih snaga.

³⁵ HDA, Zemaljska komisija za utvrđivanje štete učinjene po okupatoru, fond 305, kut. 23, Prijave šteta kotarskih komisija za ratne štete N.O.-a Omiš, Trilj, Sinj, Split, Gradski Narodni odbor Split, Građevinski odjel, Prijava ratne štete 396/46. Usporedi iz navedenog spisa Rekapitulaciju štete na imovini i imovinskim pravima pod upravom Gradskog N.O. Split s pojedinačnim obrascima prijave štete za isto područje.

³⁶ HDA, Vrhovni sud NRH, f. 1596, stup 6/46, II dio, str. 842.

³⁷ 50. *obljetnica savezničkog bombardiranja 1943. – 1993. In memoriam*, katalog izložbe Društva za očuvanje kulturne baštine "Podvorje" iz Kaštel Sućurca, Kaštel Stari 1993., 27.; Fra Petar Bezina, Franjevci Provincije Presvetog Otkupitelja žrtve rata 1942. – 1948., Split, 1995., 358.

³⁸ *Novo doba* (Split), 8. prosinac, 1943.

južnoj Italiji, 75 žrtava četničkog pokolja u mjestu Gata, kod Omiša, 29 partizana iz sela Žrnovnice koji su poginuli u bitkama na Neretvi i Sutjesci, 75 poginulih u NOB-u iz Vinišća kod Trogira, 15 poginulih iz Tugara kod Splita, te 63 žrtve iz sela Žeževice koje su ubili Nijemci 1943. i drugi primjeri.³⁹

* * *

Žrtvoslovi iz razdoblja 1990. - 2005. imaju etnocentrični stav popisivanja Hrvata i uglavnom pokazuju zanimanje za stradale pripadnike Ustaške vojnice, domobranstva i njima srodnih postrojbi kao i pripadnicima crkvenih institucija. Žrtve savezničkog bombardiranja tek su uzgredno popisane što se može tumačiti time da one nisu u jugoslavenskim popisima imale sudbinu apsolutnog prešućivanja, a nije zanemariva ni činjenica da u hrvatskom društvu te žrtve nemaju onaj emocionalni naboj koji je potreban za javne rasprave "lijevih" i "desnih" opcija.

Za vjerovati je da će se ipak uskoro svakoj žrtvi, pa tako i žrtvama savezničkih bombardiranja, prvenstveno "dati" ime i prezime, utvrditi stvarnu okolnost stradanja i stvarnog počinitelj, te na pojedinim mjestima postaviti i spomen obilježja.

³⁹ Vidi: Šćepanović, Ivo (2005.) "Na popisu žrtava Jasenovca i umrli iz zbjega u El Shattu". *Slobodna Dalmacija*, 11. V.; Kljaković, Josip (2005.) "Na listi 'žrtava Jasenovca' su i imena ustaša". *Slobodna Dalmacija*, 13. V.; Šunde, Smiljana (2005.) "Stotina Podgorana ubijeno drugi put". *Slobodna Dalmacija*, 18. VII.

VICTIMS OF ALLIED BOMBARDMENTS OF THE INDEPENDENT CROATIAN STATE IN THE YUGOSLAV LISTS OF VICTIMS (1947, 1950 AND 1964) AND CROATIAN LISTS OF VICTIMS (1991-2005)

Marica Karakaš Obradov

Summary

After World War II, there were three lists of victims compiled in Yugoslavia (in 1947, 1950 and 1964). According to the first list, 4,134 persons were killed in the bombardments of Allies, according to the second list their number was 3,719, and according to the third list 655 persons. Since there was no possibility to request from the Allies and the Soviets the indemnification for war damages, the material damages inflicted by the Allies was as a rule attributed to the occupation forces in the time of the attacks, and the victims were categorized as the victims of fascist terror. The Yugoslav system and society in the period after war showed the most extreme ideological and political partiality when dividing the victims into "suitable" and "unsuitable", or, as in the case of the victims of allied forces' bombardments, into "desirable" and "undesirable". Victimologies, i.e. the books containing data on victims that were published in the period 1991 – 1995 are ethnocentric because most of the victims listed were of Croatian nationality, and these books were aimed more on listing the victims that had been "unsuitable" until then, so that the interest in the victims of the Allied bombardments simply failed to take place. The reason of rather small share of the victims of Allied bombardments in the books containing data on victims is also the fact that most researches were performed in smaller areas that were the targets of allied air forces only occasionally.

Key words: World War II, lists of victims, Victimologies, Allied bombardments

